

Arbeidsbestel

'Het vermoeide arbeidsbestel'. Onder dit motto werden in het jaar 1976 de bedrijfssociologische studiedagen gehouden. Destijds signaleerde men een ontbrekend vernieuwingsvermogen van het arbeidsbestel.¹ Dit zowel ten gevolge van, als met het oog op diverse crisisachtige verschijnselen. Sindsdien hebben zich ingrijpende veranderingen in het arbeidsbestel voltrokken. De laatste jaren kan er in dit opzicht van een stroomversnelling worden gesproken. Verschillende van deze veranderingen zijn in dit tijdschrift al besproken. Het verschijnen van het tweede nummer van de tweede jaargang kan een goede aanleiding zijn (althans even goed als elke andere) om daarvan een overzicht te geven.

Wanneer we de inhoud van de vijf hiervóór verschenen nummers leggen naast de vier kernthema's van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, i.c. arbeidsverhoudingen, arbeidsorganisatie, arbeidsmarkt, arbeidsbestel, dan ontstaat het volgende beeld. Van de in totaal 37 gepubliceerde artikelen (dus excl. discussiebijdragen e.d.) hadden er 14 betrekking op het thema arbeidsverhoudingen. De helft daarvan handelde over de veranderende positie van de vakbeweging; de andere helft betrof beschouwingen over ontwikkelingen binnen het Nederlandse en Belgische stelsel van arbeidsverhoudingen in het algemeen, over nieuwe ontwikkelingen op cao-niveau (cao nieuwe stijl) en over het functioneren van ondernemingsraden. Negen bijdragen hadden de arbeidsmarkt tot onderwerp, waarvan vier de werkloosheid behandelden (o.a. leerlingwezen, jeugdwerkloosheid, arbeidsprojecten). Twaalf bijdragen zijn te rangschikken onder het thema arbeidsorganisatie, waarbij in vrijwel alle gevallen aspecten van de recente technologische ontwikkeling aan de orde waren (zoals technologieovereenkomsten, nieuwe werktijdregelingen, flexibilisering van arbeidsverhoudingen). Twee arti-

kelen tenslotte hadden betrekking op het arbeidsbestel als zodanig. Al met al bieden de verschenen nummers een staalkaart van recente veranderingen in het arbeidsbestel. Hieraan afgemeten lijkt het met dat 'ontbrekend vernieuwingsvermogen' nog wel mee te vallen.

Was destijds het ziektebeeld zoveel anders dan nu? Of is er misschien een verkeerde diagnose gesteld en wellicht ook een onjuiste therapie aanbevolen? In 1976 waren de symptomen van de huidige problematiek al duidelijk aanwezig: er was sprake van een naar de toen geldende maatstaven excessief hoge werkloosheid, er bestond vrees voor het ontstaan van een uit uiteenlopende probleemgroepen opgebouwde 'klasse' van niet-actieven, er was de dreiging van een onbetaalbaar wordende verzorgingsstaat, technologische vernieuwingen dienden zich al aan.

Het grote verschil zit hem hierin, dat sindsdien de crisisverschijnselen een formaat hebben aangenomen en bovendien gekozen is voor de toepassing van zodanige therapieën als destijds voor onbestaanbaar werd gehouden. Althans niet zonder een omvangrijke normatieve desintegratie (anomie). We zetten de ontwikkelingen van tien jaar arbeidsbestel nog maar eens kort op een rij.

1. Veranderde industriële betrekkingen

Heden ten dage lijkt er evenveel consensus te bestaan over de noodzaak van wat Van Doorn² de 'ontvlechting van staat en maatschappij' heeft genoemd als er destijds bestond ten aanzien van de vervlechting. Op zich kan dit veel zeggen over het gemak, waarmee in sociaal-wetenschappelijke analyses het ene standpunt voor het andere veruild wordt. Voor de vakbeweging, met haar door de massale werkloosheid toch al sterk verzwakte onderhandelingspositie, betekende dit, dat zij buiten de 'luwte van de overheidsbeveiliging' kwam te staan. Via de voorgehouden worst van het gedecentraliseerd arbeidsvoorwaardenoverleg is thans het bestaansrecht van de vakbeweging zelf nadrukkelijk inzet van de onderhandelingen.

* Dr. C.J. Vos is lid van de redactie van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*.

2. Ruimte voor het bedrijfsleven

De koers naar economisch herstel impliceert, dat in veel opzichten thans het bedrijfsleven uit de wind wordt gehouden. Hernieuwde belangstelling voor een vrije markteconomie gaat gepaard met het streven naar terugdringen van de collectieve lastendruk. Hierbij passen méér mogelijkheden voor het bedrijfsleven om te reageren op veranderende marktfactoren, ook wanneer het de arbeidsmarkt betreft. Flexibiliteit is het credo voor de moderne bedrijfsvoering.

3. Technologische vernieuwing

In het beeld past, dat alle ruimte wordt gegeven aan technologische vernieuwing als motor van industrieel herstel. De prognoses over de sociale gevolgen lopen sterk uiteen. In één opzicht lijken de verwachtingen overeen te stemmen: zeker de helft van alle arbeidsplaatsen zal met de gevolgen in termen van arbeidsorganisatie en arbeidsinhoud te maken krijgen.

4. Segmentering

Méér nog dan in 1976 kan gewezen worden op een voortgaande segmentering van het arbeidsbestel. Steunverlening voor de kansrijke in plaats van de kansarme onderdelen van het bedrijfsleven kan leiden tot een soort industriële denivellering, ook wanneer het gaat om het niveau van de arbeidsvoorwaarden. Flexibilisering van arbeidsverhoudingen maakt het ontstaan van een vlottend deel van de beroepsbevolking, naast een vaste

kern, niet denkbeeldig. De kans bestaat, dat kwetsbare categorieën niet van de technologische ontwikkeling zullen kunnen profiteren. Naarmate breuklijnen meer samenvallen kan de segmentering zich sterker profileren.

5. Ethiek

Destijds voorzag Ter Hoeven als mogelijkheid een algemene aanvaarding van een soort 'ondernemersethiek'.¹ In de huidige situatie ligt het accent op rendementsherstel als middel tot werkgelegenheidsbevordering. Bij de toepassing van deze therapie bestaat kennelijk vrij algemeen de bereidheid het nodige te incasseren. Op de in dit opzicht bestaande consensus is veel van de recente vernieuwingsdrang terug te voeren.

Kortom, varend onder de vlag van de flexibiliteit maakt het huidige arbeidsbestel zeker geen vermoeide indruk. Vermoeidheid dreigt wellicht wél voor de bedrijfssociologen. Per slot van rekening zullen zij in het arbeidsbestel van 1986 dat van 1976 nauwelijks nog terugkennen! □

Noten

1. J.J.J. van Dijk en P.J.A. ter Hoeven (red.), *Het vermoeide arbeidsbestel*, Alphen a/d Rijn 1977.
2. J.W. de Beus en J.A.A. van Doorn (red.), *De interventiestaat*, Meppel 1984.